

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Muzeja Moslavine u Kutini

Glavni i odgovorni urednik: Srećko Karapetrić

Tehnički urednik: Tihomir Krsmanović

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar),
Srećko Karapetrić (Kutina), Tihomir Krsmanović (Kutina),
Slavica Moslavac (Kutina)

KOREKTURA: Ana Bobovac, Srećko Karapetrić

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasiло solidarno financiraju Muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Muzej Moslavine Kutina

Za nakladnika: Slavica Moslavac

Tisak: Tiskara i knjigovežnica Kutina

Broj 14 - travanj 1991.

Godina XIV

Naklada: 600 komada

Naslovna stranica: Detalj sa izložbe "30. godina Muzeja Moslavine" u Kutini

Nova Rača - potok Račačka

Prilikom regulacije Račake 1963. g. u desnoj obali potoka, na dubini oko 120 cm, pronađena je brončanodobna urna. Samo mjesto nalaza udaljeno je oko 200 m zapadno od kuće Remenić Ivana (kbr. 37), a teren kojim ovdje protiče Račačka je ravničast i ne pripada samom srednjovjekovnom gradištu. Danas su na ovom mjestu obale Račačke prekrivene šikarom.

Nova Rača - kuća Pavlović

Kod kopanja temelja za kuću Pavlović Jandre 1985/6. g. (još nema kućnog broja) pronađeni su veći komadi srednjovjekovne keramike. Đuro Jakšeković prekasno je doznao za nalaz tako da nije bilo moguće mjesto detaljnije istražiti. Keramika je zagubljena.

Reminiscencije sa ovogodišnjeg rekognosciranja možda trenutno ne govore mnogo, ali su sigurno dobar putokaz za daljnja istraživanja kao i dobar prilog za eventualni budući suplementum Registra arheoloških nalaza i nalazišta SZH.

Zorko MARKOVIĆ, Muzej grada Koprivnice

ARHEOLOŠKI I STARIJI POVIJESNI NALAZI U KOPRIVNIČKOJ UTVRDI

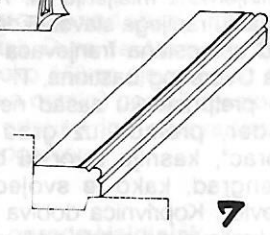
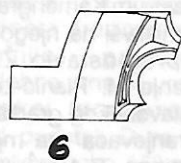
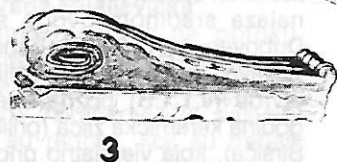
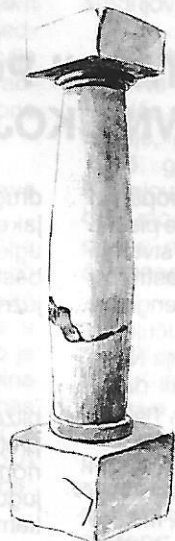
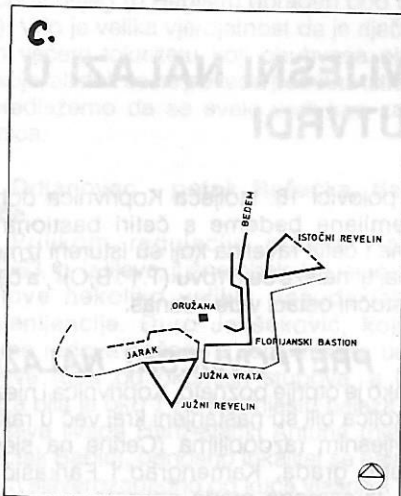
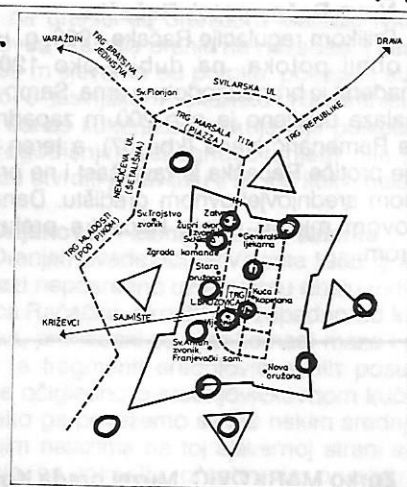
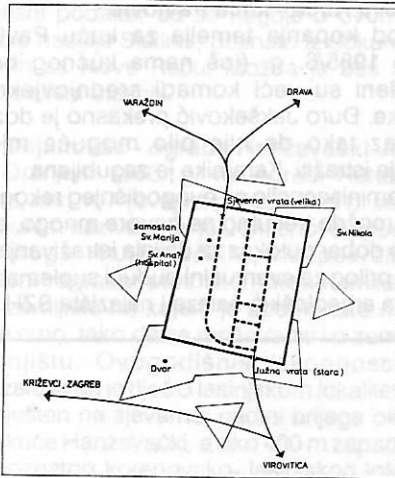
Budući da je vrlo komplicirano i preopširno objašnjavati početna stoljeća koprivničke pisane povijesti, a pogotovo nesporazume oko stvarnih razlika između koprivničke utvrde (castrum), koprivničke varoši (civitas) i utvrde Kamengrada te njezinoga podgrađa (suburbium), upućujemo na novija čitanja dokumenata i tumačenja Nade Klaić koja je u svojoj knjizi o Koprivnici dala i pregled dosadašnjih mišljenja¹: kako je, naime, ona protumačila najraniji dokument, povelja iz 1272. godine odnosi se na castrum Koprivnicu i kaštelana Bakalera koji je spasio život kralju Ladislavu², a ne na castrum Kamengrad, kako je to, primjerice, očito mislivši na njegov izvrstan strateški položaj, pretpostavio Ž. Demo³. Spominjemo i mišljenje M. Planić-Lončarić o postojanju ranijega slavenskog gradišta zapadno od samostana franjevac (na mjestu kasnijega Dvorskog bastiona, T. 1:A)⁴, premda za takvu pretpostavku zasad ne postoje dokazi. Također, premda uz grad postoji utvrda ("dvorac", kasnije Dvorski bastion), to nije Kamengrad, kako je svojedobno mislio L. Brozović⁵. Koprivnica dobiva privilegij slobodnoga kraljevskog grada od Ludovika Anžuvina 1356. godine⁶, a polovicom 14. stoljeća spominje se i drvena ograda oko varoši (L. Brozović)⁷, za koju M. Kruhek misli da nije obična ograda nego da su to ili zemljani bedemi s drvenom građom u sebi ili palisadna ograda na zemljanoj bedemskoj podlozi⁸. Međutim, tek u

drugoj polovici 16. stoljeća Koprivnica dobiva jake zemljane bedeme s četiri bastiona na uglovima i četiri ravelina koji su istureni između bastiona, tj. nalaze se u rovu (T.1 : B,C)⁹, a čiji se južni i istočni ostaci vide i danas.

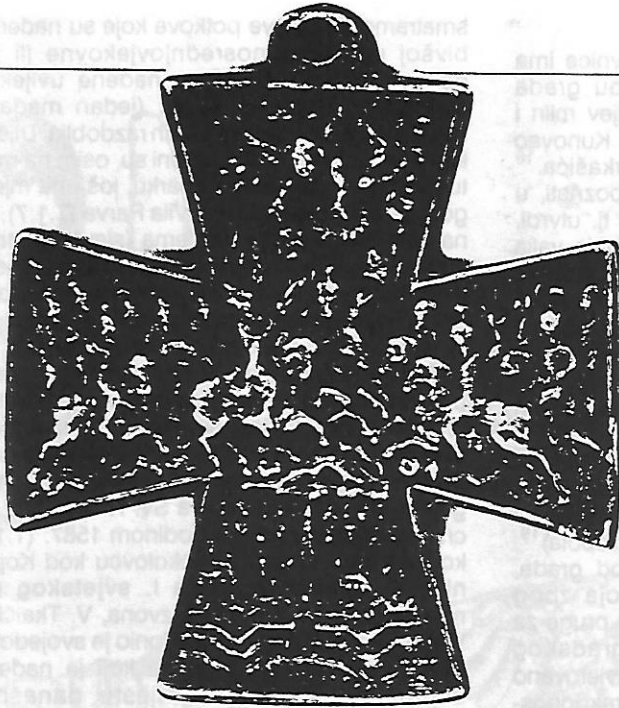
A. PRETPOVIJESNI NALAZI

Kako je otprije poznato, Koprivnica i njezina bliža okolica bili su nastanjeni kraj već u ranijim pretpovijesnim razdobljima (Cerine na sjevernom rubu grada, Kamengrad i Farkašić na jugu)¹⁰. Iz samoga grada poznato je nekoliko kamenih sjekira još od prošloga stoljeća pa do nalaza sredinom ovoga stoljeća (Banovac, Dubovec, Lenišće, Ul. Eshila Pavičića)¹¹, a iz Križevačke ulice (nešto dalje od bedema bivše utvrde (v.T.1:B) poznata je od prije nekoliko godina keramička žlica (prilikom gradnje kuće I. Biršića), koja vjerojatno pripada eneolitskom ili brončanom dobu¹². Nalaz sa stare ciglane (Bajer) pripada kasnom brončanom dobu¹³.

Kameni predmet na T.2:1 pronađen je u sklopu nekadašnje utvrde (Vijećnička ulica 6) i isprva je tretiran kao amulet (amajlija), ali je pri analizi i objavi zaključeno da je to zapravo mali brus iz neke od pretpovijesnih epoha¹⁴. Tako je i tim nalazom neizravno dobila potvrdu teza M. Planić-Lončarić da je srednjovjekovna koprivnička utvrda nastala na području prethistorijskog gradišta¹⁵.

0 30 CM

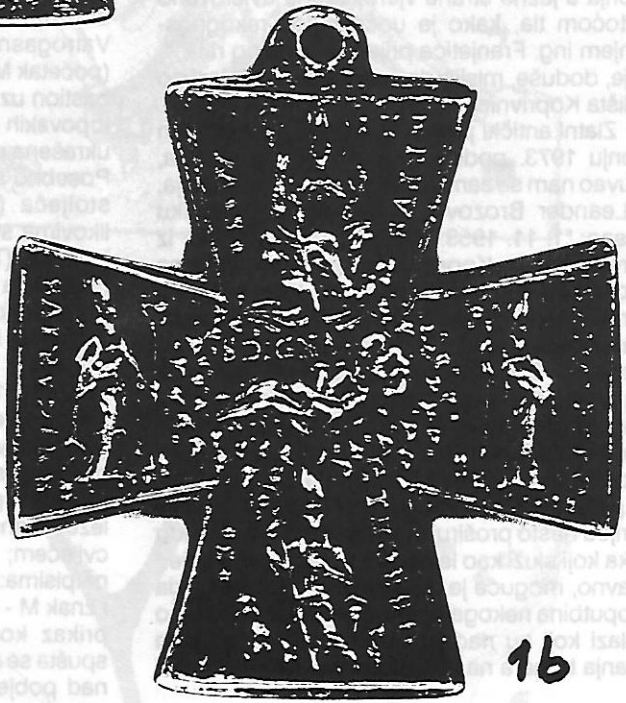
1a

2a

2b

1b

B. ANTIKA

Antičkih nalaza iz okolice Koprivnice ima više: primjerice, na sjevernom rubu grada (Cerine), na Kamengradu, uz Gergeljev mlin i gostionicu Ive Franje u Starigradu, u Kunovec Bregu i na rubu Draganovca i Farkašića.¹⁶ Međutim, koliko je danas moguće spoznati, u samome srednjovjekovnom središtu, tj. utvrdi, nije postojalo naselje nego dvije postaje valja tražiti u Kunovec Bregu (Sunista) i Draganovcu (Piretis).¹⁷ Tomu se pridružuju novi nalazi s tragovima arhitekture uz Gergeljev mlin i Kapetanov most u Starigradu (uz potok Koprivnicu, blizu tzv. Rečke ceste)¹⁸. Ovaj noviji nalaz praktično nam ubicira cestu, tj. gotovo je sasvim sigurno da je rimska cesta obilazila današnji grad. Naime, jedan njezin dio uočen je u Kunovec Bregu u nekoliko navrata (sjevernije od kuće Barice Balaško, te južnije od ceste za Koprivnicu nakon toga; u blizini je nekropola)¹⁹, a drugi dio uočen je jugoistočno od grada, između tzv. Bjelovarske ceste (koja zbog zaobilaznice to više nije) i željezničke pruge za Osijek. Obilaženje današnjega gradskog teritorija s južne strane vjerojatno je uvjetovano čvrstoćom tla, kako je uočeno još rekognosciranjem ing. Franjetića prije II. svjetskog rata²⁰, koji je, doduše, mislio da antička cesta dolazi do središta Koprivnice.

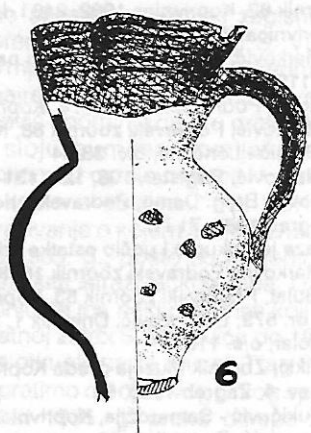
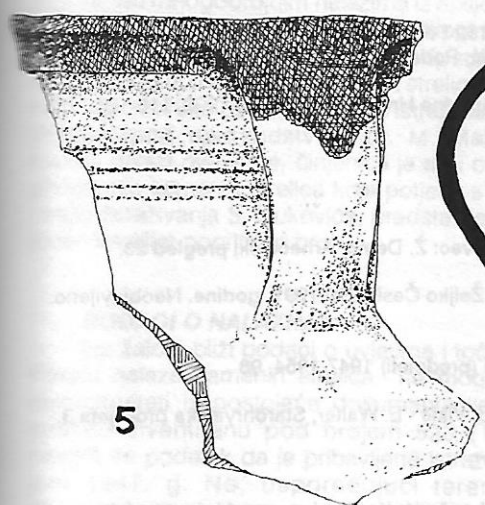
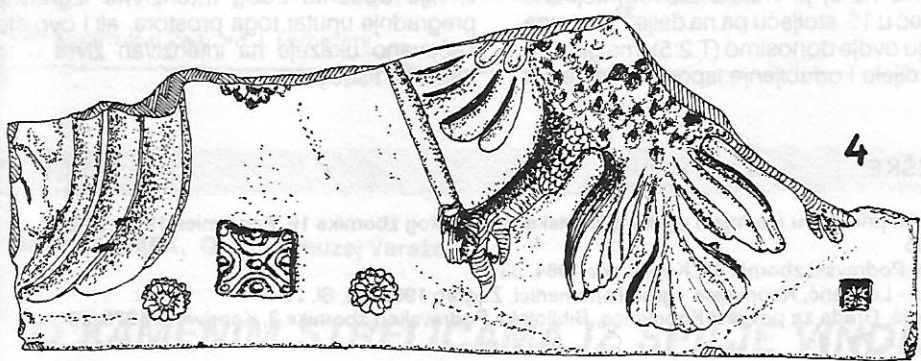
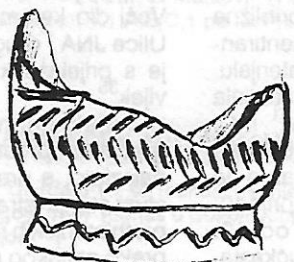
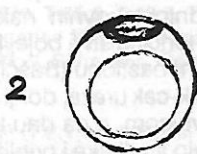
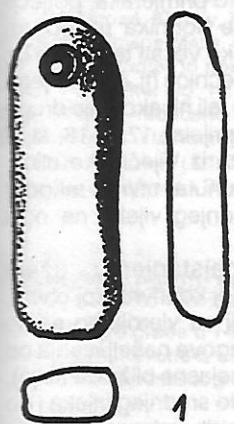
Zlatni antički prsten (T.2:2), koji je ukraden u lipnju 1973. godine iz koprivničkog Muzeja, sačuvao nam se samo u crtežu. Osnivač Muzeja, dr. Leander Brozović, u svome je Dnevniku zapisao: "1. 11. 1953.: Mikulčić Dragutin, urar iz Zagreba, rodom Koprivničanac; Prsten, zlato, sa nepoznatim kamenom (nađen u Koprivnici iza Švarnikove (?) kuće (danas Sestrićeva kuća kraj frataru) oko g.1917 (?)) Po izjavi rav. arheol. muzeja M. Gorencu i asistenta dra Vinskog je ovaj prsten rimskog podrijetla".²¹ Na inventarnoj kartici arheologinja MGKc Sonja Kolar je zapisala da prsten valja datirati u 3. st, te da mu je promjer 1,5 cm, a debljina 0,3 - 0,5 cm. Na inv. kartici br. 579 piše: "PRSTEN šuplji, ovalnih ploha, koje se naprijed nešto proširuju i prelaze u okvir ovalnog oblika koji služi kao ležište za kamen mrke boje." Naravno, moguće je da je prsten izgubljen ili da je poputbina nekoga rimskodobnoga groba, kao i nalazi koji su nađeni u blizini pruge prilikom kopanja bunara na Farkašiću²².

C. SREDNJI VIJEK

Premda je Branka Vikić 1953. godine objavila jednu potkovicu iz Koprivnice kao rimsku, što je kasnije neodređeno demantirala²³,

smatramo da su sve potkove koje su nađene u bivšoj utvrdi kasnosrednjovjekovne ili čak novovjeke, budući da su nađene uvijek uz keramičke nalaze ili novac (jedan mađarski novac je iz 1705. godine!) iz tih razdoblja. Dijelovi kamene arhitekture pronađeni su, osim na mjestu glazbenog paviljona u parku, još i na mjestu gdje se danas nalazi lokal Vila Parva (T.1:7), ali i na dva mjesta unutar bedema (sjeverna strana župne crkve Sv. Nikole i temelji pučke škole): izbor nalaza v. na T.1:2-7. Stoga je neosnovan oprez nekih autora kada samo pretpostavljaju da bi to mogli biti dijelovi crkvene arhitekture²⁴, a nije niti točna opaska L. Brozovića da je kamena posuda nađena u temeljima za novu pučku školu tobože rimska²⁵. Radi se, sasvim je sigurno, o dijelovima kamene arhitekture franjevačke crkve Blažene Djevice Marije, koja je stajala na mjestu gdje je danas župna crkva Sv. Nikole²⁶. Iz iste crkve potječe i zvono s godinom 1587. (T.1:1), koje se danas nalazi u Sokolovcu kod Koprivnice, a spasio ga je za I. svjetskog rata najvjerojatnije, kao i druga zvona, V. Tkalčić²⁷. Viktor Fridrih iz Zagreba poklonio je svojedobno skupni nalaz turskog novca koji je nađen u bedemima utvrde, na mjestu današnjeg Vatrogasnog doma²⁸, a s nekoliko mjesta (početak Miklinovca, Varoška graba, tzv. Bašča-bastion uz južna vrata) potječu i nalazi željeznih topovskih kugli, čavli, željezna sjekira, čekić, te ukrašena pojasna kopča (južni revelin - v.T.1:C). Posebno su vrijedni spomena nalazi iz 16. i 17. stoljeća (T.3). Mjedena okrugla medalja s likovima svetaca i papa, koja je očito bila franjevačka (T.3:2a,2b) nađena je u vrtu Josipa Ferbežara 1945. godine pokraj kanala kojim je iz potoka Koprivnice dovođena voda u pravcu Dvorskog bastiona, tj. u opkop. Tzv. Ulrichov križ potječe iz Augsburga i valja ga datirati u drugu polovicu 17. stoljeća (T.3:1a,1b). Upisan je u Knjigu inventara pod brojem 1626, a kao mjesto nalaza navodi se Koprivnica, pa smatramo realnim da je s područja utvrde: "ULRICHOV KRIŽ s reljefnim prikazima s jedne strane: u sredini ležeći ženski lik s natpisom S. DIGNA okružen cvijećem; na krakovima križa likovi svetaca s natpisima: S ADALBERO, TOSSO, S. NIGARIUS i znak M - 8 + + 8 +. S druge strane po sredini prikaz konjaničke bitke s Turcima. Odozgo spušta se anđeo s lovor vijencem i istokrakim (iz) nad pobjednika. Dolje se razabire neki grad s natpisom: S:VDALXICI AYGYSTANI".²⁹ Križ je izrađen od posebne bronce.

Kao i obično, najveći dio pokretnog materijala čini keramika (ne računamo kosti). Nalažena je na više mjesta unutar utvrde: južni reberin (revelin), Bašča, Pučka škola (tzv. II. Os-

novna škola), Trg L. Brozovića, Trg maršala Tita, Vijećnička ulica, Ulica JNA (Gospodska, Esterova), između župne crkve i pučke škole, te zgrada Muzeja (v.T.1:B). Jedan od najstarijih poznatih keramičkih srednjovjekovnih nalaza jest ulomak donjega dijela lončića sive boje, koji je pronađen na Florijanskom bastionu (Bašči), a ornamentiran je nizovima cik-cak ureza, donji dio (vanjska strana dna) valovnicom, a na dnu ima lončarski znak (T.2:3)³⁰. Vrlo su rijetke i približne analogije ovakvome oblikovanju i ornamentiranju u nama dostupnom publiciranom materijalu. Jedna od približnih analogija je u dijelu materijala čeških Slavena na gradištu u Klučovu³¹ no i ondje to nisu identični primjerci. Budući da nam manjka gornji obodni dio posude, smatramo da bi bilo suviše riskantno datirati ovaj nalaz prije 10. stoljeća, ali svakako ne niti kasnije od 13. stoljeća. Što se tiče glaziranih posuda (žučkasta, smeđa, crvena i zelenkasta glazura), jedna od njih (vrčić na T.2:6) je vrčić s drškom koji ima analogije već u 15. stoljeću pa na dalje³², a druga posuda koju ovdje donosimo (T.2:5) ima glazuru u gornjem dijelu i udubljenje ispod drške, te još

kasnije analogije³³. Ulomak neglaziranog pećnjaka (T.2:4) ima na sebi lako otčittljiv dio austrijskoga grba. Doda li se tome da ovaj dio materijala, kao i još nekoliko primjeraka, potječe iz zgrade Muzeja (kopanje hodnika u podrum godine 1991.), valja svakako vezati te nalaze uz početke gradnje zgrade Vijećnice (tj. današnjega Muzeja) ili uz starije zgrade, ali nikako prije druge polovice 16. st. ili čak na prijelaz 17. u 18. st.³⁴ Veći dio keramičkih nalaza iz Vijećničke ulice, Ulice JNA i drugih mjesta unutar utvrde također je s prijelaza kasnog srednjeg vijeka na novi vijek³⁵.

Zaključimo: na najstarijemu užem gradskom prostoru, kasnijoj koprivničkoj utvrdi, nalazimo, s prekidima koji su vjerojatno samo stvar stanja istraživanja, tragove naseljavanja od prehistorijskih razdoblja (nejasne bliže datacije), preko antičkog razdoblja do srednjeg vijeka i do današnjih dana. Dobar dio tih nalaza je uništen ili nije upoznat zbog intenzivne izgradnje i pregradnje unutar toga prostora, ali i ovo što je sačuvano ukazuje na intenzivan život u toku nekoliko tisućljeća.

BILJEŠKE:

1. N. Klaić, Koprivnica u srednjem vijeku, Biblioteka Podravskog zbornika 19, Koprivnica 1987, 19-20
2. o.c. 53-55
3. Ž. Demo, Podravski zbornik 84, Koprivnica 1984, 337
4. M. Planić - Lončarić, Koprivnica - grad i spomenici, Zagreb 1986, 33, Sl. 20
5. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, Biblioteka Podravskog zbornika 3, Koprivnica 1978, 19
6. N. Klaić, o.c. 71 i d.
7. o.c. 19
8. M. Kruhek, Koprivnica - grad i spomenici, 26
9. L. Brozović, o.c. 51-54; M. Planić - Lončarić, o.c. 38-39
10. Cerine: Z. Marković, Podravski zbornik 86, Koprivnica 1986, 152 i d.; Farkašić: Z. Marković, Podravski zbornik 82, Koprivnica 1982, 248 i d.; Kamengrad: Z. Marković, Podravski zbornik 87, Koprivnica 1987, 142 i d.
11. Z. Marković, Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Varaždin 1990, 116-121
12. o.c. 119
13. S. Kolar, Podravski zbornik 76, Koprivnica 1976, 104
14. Z. Marković, Podravski zbornik 88, Koprivnica 1988, 185
15. M. Planić - Lončarić, o.c. 33-34
16. Z. Marković, Registar, 108, 123, 131-132
17. Kunovec Breg: Demo, Podravski zbornik 82, 279 i d.; Draganovec: Ž. Demo, Arheološki pregled 23, Beograd 1982, 71 i d.
18. Nalaz je prikupio i uočio ostatke arhitekture suradnik MGKc Željko Česi 1990/1991. godine. Neobjavljeno.
19. Z. Marković, Podravski zbornik 16, Koprivnica 1990, 131
20. M. Bulat, Podravski zbornik 83, Koprivnica 1983, 265-266
21. Inv. br. 579; L. Brozović, Dnevnik 1. Muzeja grada Koprivnice (predmeti) 1947-1954, 98
22. S. Kolar, o.c. 110
23. B. Vikić, Zbornik Muzeja grada Koprivnice 8, 1953, 126-127; B. Vikić - E. Walter, Starohrvatska prosvjeta 3. ser. sv. 4, Zagreb 1955, 59
24. D. Vukičević - Samardžija, Koprivnica - grad i spomenici, 74-75
25. L. Brozović, Dnevnik 1, 99
26. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, 64, 76; M. Planić - Lončarić, Koprivnica - grad i spomenici, Sl. 24, Sl. 26; P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, Koprivnica 1989, 53 i d.
27. Zahvaljujem Ž. Demu iz Arheološkog muzeja u Zagrebu na upozorenju da o toj i drugim aktivnostima V.

- Tkalčića (v. i kod L. Brozović, Građa, 68, bilj. 169) postoji dokumentacija u navedenoj ustanovi.
28. L. Brozović, Dnevnik 1; Zbornik Muzeja grada Koprivnice, br. 1, 1946,2 (Iskaz darovatelja...)
 29. Upis je izvršila S. Kolar, tadašnja arheologinja MGKc.
 30. Z. Marković, Muzejski vjesnik 3, Koprivnica 1980, 38, Sl. 2
 31. J. Kudrnač, Klučov, Monumenta Archeologica 17, Praha 1970, T.45:6, T.48:5, T.54:4,6
 32. npr. K. Irasne Melis, Communicationes Archeologicae Hungariae 1984, Budapest 1984, Flg. 1:1-4, Flg. 5:1
 33. v. npr. Studies in postmedieval archaeology 1, Prague 1990; V. Scheufler, Flg 4:2; također: Z. Himmelova - R. Prohazka, Flg. 1:12,15
 34. M. Planić - Lončarić, Koprivnica - grad i spomenici, 84
 35. Ilustracije: Vladimir Kolarek (T.2:4-6, T.3:2a-2b); Z. Marković (T.2:1,3); J. Fluksi (T.2:2, s inv. kartice); Stjepan Kukec (T.1:2-5; po L. Brozoviću); T.1:A,B,C,1 po M. Planić - Lončarić; T.3:1a-1b fotokopija; T.1:6-7 po D. Vukičević - Samardžija

POTPISI ISPOD TABLI MATERIJALA ODN. FOTOGRAFIJA:

- T.1 A: Jezgra grada u 14. i 15. st.; B: Utvrda u 16. st. (označena mjesta nalaza); C: Ostaci bedema i revelina danas; 1: Zvono iz samostana s god. 1587 (danas u Sokolovcu); 2-7: kamena arhitektura (7: Svilarska ulica - Vila Parva; ostalo: glazbeni paviljon)
- T.2 1-6: Koprivnica - nekadašnja utvrda; 1: pretpovijest (Vijećnička ulica); 2: antika (uz samostan); 3: razvijeni srednji vijek (Bašča); 4-6: zgrada Muzeja (4: pećnjak, 5-6 glazirana keramika)
- T.3 1a-b: Koprivnica; 2a-b: vrt J. Ferbežara

Marina ŠIMEK, Gradski muzej Varaždin

O KAMENIM STRELICAMA IZ SPILJE VINDIJE

Među mnogobrojnim nalazima iz spilje Vindije, raznolikim kako po vrsti, tako i po tipološkim karakteristikama te kronološkoj pripadnosti, nalazi se i skupina kamenih vrhova strelica. Iako nam nije poznato da li su i novijim istraživanjima Vindije (pod rukovodstvom dr. M. Maleza) nađeni nalazi ove vrste, činjenica je da i ovih 5 primjeraka kamenih strelica koje potječu s najranijih istraživanja S. Vukovića, predstavljaju za jedan lokalitet popriličan broj.

PODACI O NALAZIMA

Na žalost bliži podaci o uvjetima i točnom mjestu nalaza kamenih strelica ne mogu se rekonstruirati iz postojeće dokumentacije. Za strelicu inventiranu pod brojem 523 (T.I:1) navodi se podatak da je pribavljena istraživanjem 1947. g. No, uspoređujući terensku dokumentaciju iz spomenute godine može se zaključiti da niti u toku istraživanja stražnjeg lijevog dijela spilje, kao ni istraživanjem srednjeg

desnog dijela označenog kao "grobnica" (1947. g.) nije nađena kamena strelica. Ovakav podatak sigurno bi bio unesen u terenski zapisnik, tim više što u terenskoj dokumentaciji S. Vuković navodi točno mjesto nalaza svakog predmeta. U jednom od najranijih objavljenih radova o spilji Vindiji S. Vuković spominje da je u pretspiljskom prostoru u sloju humusa pomiješanog sa smeđom zemljom uz ostalo nađena i "...prekrasno izrađena kamena strelica..." (S. VUKOVIĆ, 1935, 75). Istraživanje o kojem je riječ svakako je izvršeno prije 1935. g., pošto su te godine objavljeni već rezultati istraživačkog rada. U istom članku spominju se još neki predmeti koji su se nalazili u privatnoj zbirci S. Vukovića do 1938. g. kada je zbirka otkupljena za muzej. Trag tih istih nalaza dakle pratimo od njihovog prvog spominjanja u literaturi 1935. g, preko otkupa zbirke Vuković do knjige inventara varaždinskog muzeja, u koju knjigu su ti isti predmeti upisani oko broja 520. Može se pretpostaviti da je kamena strelica inv. br. 523 također otkupljena